

שלח - בין כוונתו למעשהו של 'מקושש העצים'

השיחה: לקוטי שיחות חלק כ"ח, שיחה ב' לפרשת שלח • siha.beiyoune@loubavitch.fr

"מעשה המקושש היה בתחלת ארבעים [שנות ישראל במדבר] מיד אחר מעשה מרגלים, דאמר במדרש דלשם שמים נתכוין, שהיו אומרים ישראל: כיון שנגזר עליהן שלא ליכנס לארץ ממעשה מרגלים, [הם חשבו ש] שוב אין מחויבין במצות; עמד [מקושש העצים] וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים".

היינו שסיפור מקושש העצים היה המשך ישיר של מעשה המרגלים, ושהוא נתכוון דווקא לכבד את שמו של הקב"ה⁵.

הקשר בין סיפור מקושש העצים לבין **פרשת עבודה זרה**, יובן ביסוד דברי התוספות⁶ שספקותיו של משה רבינו בדינו של מקושש העצים נבעו מהדמיון בין מעשהו לבין העובד ע"ז:

משה רבינו ידע שמחלל שבת דינו במיתה, ושמיטה סתם הנאמרת בתורה היא חנק, אלא שבכל זאת נסתפק אם אין לדמות את דינו של מחלל השבת בפרהסיא לדינו של עובד עבודה זרה החייב בסקילה, מכיון "דמחלל שבת בפרהסיא ככופר בעיקר (בקב"ה), דכופר במעשה בראשית"³.

ויש להבין הקשר הפנימי בין שלושת עניינים אלה: מעשה המרגלים שלא רצו להיכנס לארץ, האיסור החמור ביותר של עבודה זרה ומעשה מקושש העצים שנתכוון לטובה.

מקור 3 - האם מעשה "מקושש העצים" נחשב כהריגת עצמו?

הדבר יובן בהקדים שאילה כללית ויסודית:

אם כוונתו של מקושש העצים היה רק להראות לבני ישראל במדבר שעדיין "מחויבים במצוות" - הוא היה יכול לעשות זאת דרך עבירה קלה יותר (המחייבת עונש מלקות או ממון);

מדוע עשה זאת דווקא דרך עבירה **חמורה**, שהובילה להריגתו בפועל - בניגוד לחטא החמור ביותר של הריגת עצמו⁷ ח"ו!

אמנם, בתרגום יונתן על פרשתנו מבאר שמקושש העצים עשה זאת מכיון שבני ישראל ידעו כבר על **חיוב** שמירת שבת ולא על **עונש** מחלל השבת, והוא רצה להראות מהו **העונש**⁸.

אלא שלפי המדרש שהובא בתוספות לעיל, שמקושש העצים עשה זאת רק כדי להראות ש"מחויבים **במצוות**" בכלל, עדיין קשה מדוע הוא הוכיח זאת דרך חילול שבת בדווקא.

אכן, העניין יתבאר ביסוד דברי המהרש"א⁹, שמכיון שמקושש העצים לא היה צריך לגוף המלאכה שעשה (הוא לא עשה זאת

הערה למגיד השיעור: שיחה זו נוגעת בכמה סוגיות יסודיות על החילוק בין הכוונה והמעשה, במיוחד כשיש סתירה ביניהם. השיחה עשירה במקורות בנגלה וחסידות, וכדאי לעיין בהם כדי להבין הידוש הנפלא בגישתה של תורת החסידות בנושא. השיחה מיוסדת על התוועדויות ש"פ שלח תשי"ט ומוצש"ק שלח תשל"ט (נמצאות במדור 'הוספות'), ותן לחכם ויחכם עוד.

הקדמה:

פרשתנו עוסקת בכמה נושאים מאוד חשובים:

הנושא המרכזי הוא כמובן סיפור המרגלים שהלכו לבקר את הארץ והניאו את העם מליכנס אליה, אל עולם המעשה; הקב"ה ראה זאת בחומרה רבה, משה התפלל עבורם כדי להחליש את עונשם.

בהמשך הפרשה מובאים כמה דינים על קורבנות שונים ועל המנחות הקשורות אליהם, וכן מדובר על מצוות הפרשת חלה על העיסה.

לקראת לסוף הפרשה מובאים שלושה נושאים: (א) פרשת הקורבנות עבור החוטא בשוגג בעבודה זרה; (ב) פרשת מקושש העצים ביום השבת, שהוענש לבסוף בסקילה; (ג) פרשת מצוות הציצית וטעמיה.

נשאלת השאלה: מכיון שכל פרט בתורה הוא בתכלית הדיוק, מהו הקשר בין שלושת נושאים אלה, ומהו הקשר עם פרשת המרגלים?

כדי לענות על שאלה זו, נתעכב בעיקר על דקויות שונות בסיפורו של מקושש העצים, ומזה נבוא בעז"ה לביאור העניין בפנימיותו.

מקור 1 - "למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת עבודה זרה?"

בסוף פרשתנו, מביא רש"י פירוש בשם רבי משה הדרשן, לבאר הקשר בין שלושת הנושאים שהובאו בסוף פרשתנו:

"למה נסמכה פרשת מקושש¹ לפרשת עבודה זרה², לומר שהמחלל את השבת כעובד עבודה זרה, שאף היא שקולה ככל המצות³, ... ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצות, שנאמר: 'ועשיתם את כל מצותי'".

מקור 2 - הקשר בין פרשיות המרגלים, עבודה זרה ומקושש עצים

הקשר בין פרשת מקושש העצים לבין **מעשה המרגלים** - הנושא המרכזי בפרשתנו, מתבאר לפי דברי התוספות⁴:

¹ שלח טו, לב: "וַיְהִי בְּנִי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר וַיִּמָּצְאוּ אִישׁ מִקֵּשׁ עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. וַיִּקְרְבוּ אֹתוֹ. אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְאֶל כָּל הָעֵדָה. וַיִּנְיְחוּ אֹתוֹ בְּמִשְׁמַר כִּי לֹא פָרַשׁ מִהּ יַעֲשֶׂה לוֹ. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: מוֹת יוֹמָת הָאִישׁ רְגוֹם אֹתוֹ בְּאֶבְנִים כָּל הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה."

להעיר שבהתוועדות המקור (מוצש"ק ראה תשל"ט) מביא שני פירושים על 'מקושש': **"תלישת עצים"** (כפירוש התרגום יונתן דלקמן) או **"אסיפת עצים"** ביסוד פירוש רש"י (שמות ה, יב) ש"לקושש" משמעו "ללקוט לקט".

² שלח טו, כז: "וְאֵם נָפֶשׁ אַחַת תִּחָּטֵא בְּשִׁגְגָה [בְּעִבְדָּה זָרָה - רש"י] וְהִקְרִיבָה עֹז בֶּת שְׁנֶתָה לְחֻטָּאת. ... וְהִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְיָד רָמָה, אֶת ה' הוּא מְגִדְךָ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמָּה."

³ ראה ברש"י על מסכת חולין ה, א: "...האי תנא חמירא ליה שבת כעבודת כוכבים דהעובד עבודת כוכבים כופר בהקב"ה והמחלל שבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית".

וכן ברמב"ם הל' שבת ל, טו: "השבת ועבודה זרה כל אחת משתייהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה, והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם, לפיכך כל העובר על שאר המצות הרי הוא בכלל רשעי ישראל, אבל מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה ושניהם כגוים לכל דבריהם".

⁴ סביב דברי הגמרא (בבא בתרא קט, ב) שבנות צלפחד - "אפילו קטנה שבהן לא נשאת פחותה מארבעים שנה", ומבאר התוספות שצלפחד היה מקושש העצים ושעשה זאת בתחילת ארבעים שנות המדבר.

⁵ בהתוועדות המקור (מוצש"ק ראה תשל"ט) מבאר שבמעשה מקושש העצים ישנם שני הסברים: (א) מקושש העצים חטא כפשוטו וחילל שבת, (ב) מקושש העצים נתכוון לשם שמים. בשיעור נתעכב יותר על ההסבר השני.

⁶ על דברי הגמרא (סנהדרין עח, ב) ש"יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שנאמר: 'מחלליה מות יומת' (תשא לא, יד), אלא לא היה יודע באיזו מיתה".

⁷ נח ט, ה: "וְאֵת אֶת דָּמְכֶם לְנַפְשֵׁיכֶם אֶרֶשׁ [מִהַשׁוּפָּךְ דָּם עֲצָמוֹ - רש"י]".

⁸ תרגום יונתן (כתר יונתן) על שלח טו, לב: "וַיְהִי בְּנִי יִשְׂרָאֵל שׁוֹכְנִים בְּמִדְבָּר, גִּזְרַת שַׁבָּת נִזְדַּע לָהֶם אֶךְ הָעֵנֶשׁ שֶׁל שַׁבָּת לֹא נִזְדַּע לָהֶם: קָם אִישׁ מִשֵּׁל בֵּית יוֹסֵף אָמַר בְּמִאֲמָרוֹ: אֵלֶךְ וְאֶתֵּלֵשׁ עֵצִים בְּיוֹם שֶׁל שַׁבָּת, וְיִרְאוּ אוֹתִי עֲדִים וְיִגִּידוּ לְמֹשֶׁה וּמֹשֶׁה יִתְּבַע תִּלְמוּד מִן לִפְנֵי ה' וְיִשְׁפָּטוּ אוֹתִי וּבְכֹךְ יִזְדַּע הָעֵנֶשׁ לְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל."

⁹ על דברי הגמרא (בבא בתרא קט, א): "ראויה היתה פרשת נחלות לכתב על ידי משה, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן; ויודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה, שנאמר: מחלליה מות יומת, אבל לא היה יודע באי זו מיתה הוא ימות, וראויה היתה פרשת מקושש שתכתב ע"י משה, אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו; ללמדך, שמגלגלים זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב".

בשביל העצים אלא רק עבור עניין 'צדדי', כדי להראות דוגמא (ישראל) - הדבר נחשב כ"מלאכה שאינה צריכה לגופה".

ביאור הדברים: ישנו דין בגמרא שאם, לדוגמא, אדם חופר בור בשבת אלא שעושה זאת לא מתוך צורך **בבור** עצמו אלא רק מתוך צורך **בעפרו** של הבור - הדבר נחשב כ"מלאכה שאינה צריכה לגופה"¹⁰, ולדעת רבי שמעון אדם זה פטור.

ועפ"ז יש לומר שמכיון שמקושש העצים לא היה צריך את העצים, ורצה רק להראות העונש שעל מעשה זה - אם כן לדעת רבי שמעון אדם זה פטור, ואין כאן מעשה עבירה חמור.

מקור 4 - האם "מקושש העצים", שלא חילל שבת, נהרג לחינם?

יתירה מזו: מבאר הקדושת לוי¹¹ על פרשתנו, שכיון ש"רק נתכוין שיתקדש שם שמים על ידו (ולא היה צריך לעצים), הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה - ואם כן **לא חילל שבת כלל**"¹².

נשאלת השאלה: אם אדם זה לא חילל **כלל** את השבת, מדוע הרגו אותו...? האם ניתן לומר שנהרג לחינם ובטעות?!

אכן, התורה היא **תורת אמת**, ואם לפי האמת בהתאם לכוונתו הוא "לא חילל שבת כלל", הקב"ה לא היה מצווה להורגו¹³;

אלא שמכיון שחובת הסקילה "בדיני אדם" חלה לפי **תורת אמת** על **המעשה והפעולה** של האדם, וכיון שהיה כאן בפועל **מעשה** של חילול שבת - גם אם כוונת אדם זה הייתה לחזק את שמירת השבת וקיום המצוות, לפי בית דין של מטה זוהי **פעולה** שחייבים עליה סקילה, ואין בזה חשיבות לכוונתו¹⁴.

מקור 5 - הקשר בין מהות חטא עבודה זרה לבין מקושש העצים

[בכל זאת נשאלת השאלה: הרי יודעים אנו כעת שאדם זה לא חילל כלל את השבת! האם אי אפשר לומר שנהרג בחינם?!]

אכן, הדבר יובן באמצעות הסברת דין עובד עבודה זרה והסברת הקשר בין פרשה זו לבין פרשת מקושש העצים.

ובהקדים המבואר בתניא (פרק י"ט) על העניין המיוחד שאנו מוצאים בחטא בעבודה זרה, שאיננו קיים בשאר המצוות:

כל יהודי, אפילו קל שבקלים, כאשר הוא מגיע לידי ניסיון שרוצים להכריחו לעבוד ע"ז - מוכן הוא **למסור את נפשו** לכך, "אפילו שלא לעשות רק איזה **מעשה** לבד נגד אמונת ה' אחד, כגון להשתחוות לעבודה זרה, אף שאינו מאמין בה כלל בלבו".

והרי לכאורה עיקר חטא העבודה זרה הוא האמונה בלב, ואם כן מהי הבעיה אם ישתחוה כלפי חוץ בעוד במחשבתו הוא

על זה מבאר המהרש"א שצלפחד היה מקושש העצים, ושנתכוין לטובה. ומביא דברי התרגום יונתן הנ"ל ושואל איך בכל זאת ניתן לומר שאדם שנתכוין לטובה עושה מעשה חמור של חילול שבת? ועונה על זה ככפנים.

¹⁰ שהרי גוף מלאכת חורש הוא חפירה לצורך הבור, ולא לצורך העפר היוצא מן החפירה. ולכן נחשב כ"מלאכה שאינה צריכה לגופה" (גמרא שבת עג, ב).

¹¹ נכתב על ידי רבי לוי יצחק מברדיטשוב, אחד מגדולי החסידות.

¹² בהתוועדות המקור (ש"פ שלח תשי"ט): "שהרי לולי זאת, לא מהני מה שכוונתו לשם שמים, כיון שזוהי מצווה הבאה בעבירה". היינו שכאן מדובר באדם שפשוט לא עבר עבירה, ובכל זאת נענש על מעשהו, כדלקמן.

¹³ הערה 19 בשיחה: "כי אף שזו הייתה כוונתו 'כדי שיהרג ויראו' - הרי כמה דרכים למקום שתתקיים כוונתו, שבני ישראל יידעו שמחוייבים במצוות".

¹⁴ בהתוועדות המקור (ש"פ שלח תשי"ט): "כדכתיב (שמואל א' טז, ז) 'ואדם יראה לעינים וה' יראה ללבב', ולכן 'אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות' (סנהדרין ו, ב); דאם לא יטענו כל חייבי מיתות טענות אלו".

בהערה 22 בשיחה מציין לתשובה ידועה של הגודע ביהודה (או"ח מהדו"ק סל"ה) בנוגע לאדם שעשה מעשים מגונים ורצה לחזור בתשובה ולהסביר את מעשיו, שבעיקרון "אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות".

עדיין קשור לקב"ה? וגם אם לא הצליח למסור נפשו, מכיון שהדבר נעשה באונס - לא מגיע לו שום עונש על כך...¹⁵

אלא שבכל זאת, כיון שזהו **מעשה** של עבודה זרה, למרות שאין זו מהות החטא של עבודה זרה, נחשב הדבר אצל היהודי כאיסור עבודה זרה, והוא מוסר על כך את נפשו בפועל!

וזהו הקשר שבין פרשת מקושש העצים לפרשת עבודה זרה:

מלאכת שבת קשורה גם היא במהותה למחשבה ולכוונה - "מלאכת מחשבת אסרה תורה"¹⁶, ולכן אין חייבים על מלאכה שאינה צריכה לגופה; ובמיוחד בעניננו, כאשר מקושש העצים עשה "לשם שמים" הרי בודאי שאין כאן חילול שבת.

למרות זאת, כיון ש**מעשה** זה כשלעצמו נראה כמעשה של חילול שבת, כי לא ניכר שזוהי מלאכה שאינה צריכה לגופה - הרי לפי **תורת אמת** מגיע לו עונש סקילה על **מעשהו** זה.

מקור 6 - מדוע המרגלים לא רצו להיכנס לארץ, לעולם המעשה?

עפ"ז יבואר הקשר הפנימי והתוכני בין מעשה מקושש העצים לבין הנושא הכללי של הפרשה - מעשה המרגלים:

ובהקדים, דהנה הסברנו כבר¹⁷ שהטעם לכך שמרגלים רצו להישאר במדבר ולא להיכנס לארץ ישראל, הוא מפני משום שעיסוקם המרכזי במדבר, בלי שום דאגות פרנסה וכו', היה לימוד התורה, הנעשה בעיקר דרך המחשבה והדיבור;

מה שאין כן בארץ ישראל שעיקר העבודה הוא המעשה - קיום המצוות המעשיות, מצוות התלויות בארץ במיוחד, ומעשים טובים בכלל. את זה הם לא רצו - וזה היה יסוד טעותם.

מקור 7 - ההוראה: חשיבותו של מעשה המצווה, גם במדבר!

בהמשך לכך, בני ישראל חשבו שמכיון שהכניסה לארץ הינה אכן בעיקר לצורך קיום המצוות **במעשה**, הרי "כיון שנגזר עליהן שלא לכנס לארץ **ממעשה מרגלים**" ושהם נשאו בפועל במדבר - כבר אין להם קשר לעבודה של קיום המצוות **במעשה**, ובמצב זה הם לא "מחוייבים"¹⁸ **במצוות** מעשיות...¹⁹

ועל כך מופיע בהמשך מעשהו של מקושש העצים, להודיע לנו שגם בעניינים שמהותם היא "מלאכת מחשבת", ואף כאשר המקושש פעל "לשם שמים" ולא כדי לעבור על רצון ה' - בכל זאת, גם כאן העיקר הוא המעשה **בפועל**.

וכך למדו בני ישראל שגם בהיותם במצב של גזירה במדבר - עליהם ליישם את המצוות **במעשה בפועל** ככל מה שאפשר, כי העיקר במצווה הוא ה"צוותא וחבור" עם הקב"ה, הנעשה דווקא על ידי **מעשה המצווה**.²⁰

¹⁵ כמבואר ברמב"ם הל' עבודה זרה ב, א; ג, ו וכן בהל' יסודי התורה ה, ד. ביסודות חומר העבודה זרה שבלב, והעונשים למי שעבד ברצון.

¹⁶ רש"י על חגיגה י, ב: מלאכת מחשבת - שהמחשבה חשבה בדעתו ונתכוון לה...מלאכת מחשבת.. במשכן הוא דכתיב, ולפי שסמך בפרשת ויקהל פרשת שבת לפרשת משכן - אנו למדין מלאכת מחשבת לשבת).

¹⁷ בלקו"ש ח"ד שלח: שהמרגלים העדיפו להישאר עם כל הניסים במדבר, ולא רצו להיכנס לארץ, הכוללת אתגרי העולם הזה. בלקו"ש ח"ג שלח א' וחק"ג שלח א' (בכיוון שונה): שבעצם זהו דבר טוב שהם רצו להכין עצמם איך להיכנס לארץ, אבל אסור היה להם להתוודע עם נכנסים לארץ.

¹⁸ לקהל מתקדם: מדיוק הלשון "אינם מחוייבין במצוות" (ולא **חייבין** לקיימן), מוכח שהם לא רצו למרוד כלל בקב"ה, אלא חשבו שזה כבר לא שייך אליהם.

¹⁹ בהתוועדות המקור (ש"פ שלח תשי"ט): "כיון שיש מקום לקס"ד שחיוב זה הוא רק בארץ ישראל, ששם ישנה המציאות ד'הזורע והחורש', ולכן ישנו חיוב שבייתה ממלאכות אלו, ומשום זה נקבע חיוב שבייתה לגמרי גם מכל שאר המלאכות: משא"כ במדבר שלא עסקו במלאכת הארץ כו".

²⁰ הוראת השיחה היא כמובן חשיבות עולם המעשה, וראה בהערה 17 לעיל.